

موضوع: بررسی حکم الکل صنعتی و غیر صنعتی از نظر طهارت و نجاست.

چند نکته در فرمایشات مرحوم استاد خوئی ره در خصوص الکل باقی مانده که به عرض می‌رسد

نکته اول: روایاتی که مطلق مسکرات را تنزیل به خمر نموده و برخی به استناد آن قائل به نجاست مطلق مسکرات شده‌اند مرحوم استاد خوئی ره در این روایات مناقشه نموده و می‌فرماید: روایات تنزیل منصرف به اظهر و اهم آثار خمر است که حرمت باشد نه نجاست و نیز منصرف است به مایعات مسکری که شرب آن متعارف باشد بنابراین تنزیل مذکور اولاً شامل حکم نجاست نمی‌شود ثانیاً شامل مسکراتی که شرب آن متعارف نیست مثل الکل نمی‌شود علاوه بر اینکه الکل در زمان صدور حکم وجود نداشته و بعداً کشف شده است «استاد مناقشه‌ای را در این کلام آیت الله خوئی ره دارند که در نکته سوم آمده است» ثالثاً الکل فی نفسه مسکر نیست و تنها با اضافه کردن مقداری آب به آن مست کننده می‌شود در نتیجه حکم به نجاست آن وجهی ندارد.

نکته دوم: مرحوم استاد خوئی ره در مقام جمع بین روایات دالّ بر طهارت خمر و روایات دالّ بر نجاست خمر، مکاتبه علی بن مهزیار را به عنوان دلیل حاکم و ناظر به روایات متعارض ذکر نموده و حکم به نجاست خمر نمودند در آنجا ما إشکال سندی را مطرح نموده و گفتیم چطور می‌توان استناد به این روایت نمود با اینکه در سند آن، سهل بن زیاد واقع شده که توثیق نشده است لکن بعد معلوم شد مکاتبه مذکور به طریق دیگری که در کافی نقل شده و در آن طریق، بجای سهل بن زیاد، عبد الله عامر در سند ذکر شده و ایشان توثیق شده است بنابراین این روایت از نظر سند معتبر بوده و می‌تواند به عنوان دلیل حاکم و ناظر بین روایات متعارض باشد و طبق آن حکم به نجاست خمر نمود.

نکته سوم: مرحوم استاد خوئی ره فرمودند: روایاتی که مطلق مسکرات را تنزیل به خمر نموده شامل الکل نمی‌شود زیرا در زمان صدور حکم اصلاً الکل وجود نداشته تا أدله تنزیل شامل آن شود این کلام صحیح نیست و خود استاد هم ملتزم به آن نیستند که اگر موضوعی در زمان صدور حکم وجود نداشته باشد أدله ولو اینکه مطلق باشد شامل آن نمی‌شود زیرا قضایای شرعی علی نهج قضایای حقیقیه مفروضه وجود الموضوع جعل شده‌اند یعنی خداوند احکام را با فرض وجود موضوع جعل نموده است با این بیان لازم نیست که حتماً موضوع در خارج و در زمان صدور حکم وجود داشته باشد به عنوان مثال اگر مولی بگوید «الحج واجب علی المستطیع» وجوب حج به نحو قضیه حقیقیه جعل شده است به این معنی که با تحقق موضوع که مستطیع باشد حکم یعنی وجوب حج فعلی می‌شود اگر چه در زمان صدور حکم مستطیع در خارج وجود نداشته باشد معنای این کلام آن است که «کلما وجد المستطیع يجب علیه الحج.»

از این جهت گفته‌اند قضایای حقیقیه منحل می‌شوند به قضایای شرطیه که مقدّم آن وجود موضوع و تالی آن عبارت از حکم است و در صورت تحقق موضوع حکم ثابت و در صورت انتفای موضوع حکم

شرعی نیز منتفی می‌شود بر این اساس مرحوم استاد خوئی ره در صحت معاملات جدید و مستحدثه که در زمان شارع وجود نداشته مثل بیمه و امثال آن، تمسک به إطلاق آیه شریفه «أوفو بالعقود» ننموده است در نتیجه اینکه استاد فرمودند: أدلّه منصرف از الکل است زیرا اکل در زمان صدور حکم وجود نداشته است به استاد عرض می‌کنیم وجود موضوع در زمان صدور حکم لازم نیست.

نکته چهارم: مرحوم استاد خوئی ره فرمودند: أدلّه تنزیل مطلق مسکرات به خمر منصرف است به مایعات مسکری که شرب آن متعارف باشد و اما مسکراتی که شرب آن متعارف نیست مثل الکل شامل آن نمی‌شود در اشکال به استاد عرض می‌کنیم اگر مولی در مقام بیان باشد إطلاق کلام مولی حجت است مگر دلیل یا قرینه‌ای بر انصراف باشد بنابراین اگر مولی فرمود (الماء مطهر) این کلام شامل همه آب‌ها «کلمه صدق علیه الماء» می‌شود و نمی‌توان گفت کلمه آب منصرف از آب سیل یا آب‌های مطلق دیگر است آری منصرف از آب مضاف است زیرا إطلاق آب به آب مضاف به طور مطلق نمی‌شود مگر به صورت اضافه.

در ما نحن فیه اگر پذیرفتیم که طبق روایات هر مسکر مایعی حرام و نجس است این کلام به إطلاق شامل همه مایعات مسکر می‌شود اعم از اینکه متخذ از انگور باشد یا متخذ از خرما و حتی شامل الکل هم می‌شود در فرضی که بنفسه مسکر باشد و موجبی برای انصراف نیست آری این مناقشه استاد پذیرفته است که فرمودند: الکل فی نفسیه مسکر نیست و تنها با اضافه کردن مقداری آب به آن مست‌کننده می‌شود در نتیجه از این جهت حکم به نجاست آن وجهی ندارد.

نکته پنجم: الکل دو قسم است:

قسم اول: الکل متخذ از خمیری است که از انگور یا خرما یا دیگر میوه‌ها تهیه شده است به این صورت که بعد از جوشاندن خمر در دمای 76 درجه بخار حاصل از آن به وسیله لوله منتقل به ظرف دیگری شده و تبدیل به مایع می‌شود این الکل تخمیری و تقطیری از خود خمر گرفته شده است به این قسم از الکل اتانول می‌گویند که کاربرد طبی دارد و از تخمیر برخی از مواد قندی موجود در برخی از میوه‌ها بعد از تبدیل به خمر بواسطه جوشاندن به دست می‌آید این الکل در همه مسکرات وجود دارد و گفته‌اند اگر الکل در آن به میزان 20 درصد باشد عرق و اگر به میزان 40 درصد باشد ویسکی می‌شود و حتی خود الکل که در آن 97 یا 98 درصد الکل دارد اگر با آب مخلوط شود موجب برای اسکار است.

قسم دوم: الکل صنعتی است که از گازهای موجود در برخی از معادن مثل زغال سنگ، مواد نفتی و گازها و یا از برخی از مواد شیمیایی در چوب‌ها به دست می‌آید به این قسم از الکل متانول گویند.

الکل به طبع اولیه ماده سمی بوده و بنفسه قابل برای خوردن نیست و هر چه غلیظ‌تر شود سم آن بیشتر می‌شود الکل فرمولی در علم شیمی دارد که ترکیب آن در هر دو قسم از اقسام مذکور یکی است و هر دو قسم الکل یک ترکیب دارند ولی با این حال فقها غالباً حکم به طهارت الکل صنعتی نموده‌اند در مقابل الکلی که از خمر به دست آمده حکم به نجاست آن نموده‌اند برخی از فقها می‌گویند چون الکل بنفسه مسکر نیست محکوم به طهارت است از هر قسمی که باشد چه صنعتی چه غیر صنعتی مرحوم آیت الله گلپایگانی ره فتوی داده است به اینکه اگر الکل از خمر گرفته شده باشد نجس و الا طاهر است و مرحوم

إمام فتوی به عدم نجاست الکل صنعتی داده است برخی دیگر از فقها فتوی داده‌اند که الکل اگر از ماده نجس تهیه شود نجس و الا طاهر است.

سؤال این است که بر چه اساس حکم به طهارت یا نجاست الکل شده و یا بین این دو قسم از الکل تفصیل داده شده است؟ ابتداءً عرض می‌شود که بخار حاصل از شیء نجس محکوم به طهارت است زیرا جسم نیست و آنچه حکم به نجاست آن شده از اجسام است از این جهت حکم به طهارت بخار بول شده است و ما در بحث دیروز حکم به نجاست بخار حاصل از شراب را نقض کردیم به بخار حاصل از بول و گفتیم همانطور که بخار بول طاهر است بخار شراب هم علی القاعده به هر دو قسم آن باید طاهر باشد لکن در تحقیقی که برخی فضلا کرده‌اند معلوم شد که بین بخار حاصل از شراب و بخار حاصل از بول در تحقق إستحاله فرق است زیرا در بخار بول إستحاله محقق می‌شود و بخار متصاعد از بول کاملاً تبدیل به آب خالص می‌شود لذا از این جهت محکوم به طهارت است و این بخار غیر از بخار متصاعد از شراب است زیرا در بخار شراب الکل وجود دارد که ماده اصلی برای اسکار خمر است.

به عبارت دیگر بخار حاصل از تقطیر خمر، الکی است که در خود خمر موجود است خمر در دمای 76 درجه بخار می‌شود ولی آب در دمای صد درجه بخار می‌شود لذا اهل فن در هنگام تقطیر خمر لوله‌هایی را نصب می‌کنند و اطراف آن لوله را سرد می‌کنند تا بخار در لوله‌ها بعد از انتقال به صورت مایع در بیاید و آنچه خارج می‌شود عین ماده الکی است که در خمر وجود دارد ولی بخار بول، آب خالص است لذا مثل آیت الله گلپایگانی ره می‌فرماید: الکل اگر از ماده خمر باشد محکوم به نجاست است شاید از این جهت که برخی از اجزای خمر در آن وجود دارد و چون خود خمر محکوم به نجاست است اجزای آن هم نجس و محکوم به نجاست است ولی با این حال برخی می‌گویند چون بوسیله بخار إستحاله شده این بخار دیگر محکوم به حکم خمر نیست بلکه تنها ماده الکی است که کشنده است از این جهت محکوم به طهارت است.

مرحوم امام می‌گوید الکل صنعتی طاهر است زیرا از گازهای طاهر به دست آمده است لذا الکی هم که از آن به دست آمده طاهر است و موجبی برای نجاست ندارد ولی الکی که از خود خمر به دست آمده محکوم به نجاست است زیرا از خمر تهیه شده است.

بحث ما عمدتاً در الکی است که از خمر به دست آمده است حال اگر بگوییم این ماده که از خمر به دست آمده إستحاله در آن محقق شده می‌توان حکم به طهارت آن نمود ولی اگر إستحاله را نپذیریم و بگوییم اجزای خمر در الکل وجود دارد در این صورت حکم به نجاست آن مشکل است ولی الکل صنعتی به طریق اولی طاهر است و موجبی برای نجاست ندارد زیرا ماده اولیه آن طاهر هم است البته چنانچه الکل با آب مخلوط شود و مست کننده باشد در این صورت طبق أدله‌ای که حکم به نجاست مطلق مسکرات نموده محکوم به نجاست است.

لکن در مقاله‌ای خواندم که الکل اگر آب به آن اضافه شود مست کننده نیست بلکه تنها موجب منگی یا به تعبیر دیگر گیجی می‌شود نه مستی که در آن حالت، قوای جسمی نیز تحریک می‌شود از این جهت برخی برای رسیدن به اوج لذت جنسی شرب خمر می‌کنند ولی الکل صنعتی چنین اثری را ندارد زیرا اگر آب به آن اضافه شود تنها گیج کننده است نه مست کننده بر این اساس نمی‌توان حکم به نجاست الکل صنعتی

علی کُلِّ حالٍ نمود ولی از طرفی الکل فرمولی در علم شیمی دارد که ترکیب آن در هر دو قسم از اقسام مذکور یکی است و هر دو قسم الکل یک ترکیب دارند.

ان قلت: اگر در الکل آب بریزیم موجب برای اسکار می‌شود و از این جهت محکوم به نجاست است.

قلت: تا قبل از آن موجبی برای نجاست آن وجود ندارد و اگر استحاله هم محقق شود باز هم نجس نیست علاوه بر اینکه این فاضل محقق ادعا نموده که اگر الکل صنعتی باشد و با آب مخلوط شود باز هم مسکر نیست و بلکه تنها حالت گیجی در انسان ایجاد می‌کند بر این اساس می‌توان گفت که الکل صنعتی قطعاً طاهر است و الکل تخمیری از خمر هم اگر استحاله در آن واقع شده باشد موجبی برای نجاست آن نیست و محکوم به طهارت است.

تمام کلام در وقوع استحاله و تبدیل صورت نوعیه خمر است که این باید مورد تصدیق اهل فن باشد که می‌گویند بخار الکل با بخار بول و بخار آب نجس، فرق ماهوی دارد و در الکل حاصل از تقطیر خمر استحاله حاصل نمی‌شود ولی در بخار بول و آب نجس استحاله حاصل می‌شود [1].

[1] موضوع شناسی الکل: الکل در علم شیمی به هر ترکیب شیمیایی که یک گروه هیدروکسیل OH متصل به کربن یک آلکیل داشته باشد، الکل گویند بیشتر خانواده‌های الکل پسوند «_ول» می‌گیرند مانند متانول، بوتانول، اتانول ولی به طور کلی، زمانی که نام الکل به تنهایی به کار می‌رود، معمولاً منظور اتانول است که همان الکل گرفته‌شده از جو یا عرق یا همان مشروبات الکلی می‌باشد. به گفته متخصصین فن الکل مورد استفاده در طب همان اتانول است و این همان الکلی است که زکریای رازی آن را کشف کرده است اتانول، مایعی است بی رنگ، با بویی ویژه که در دمای ۳/۷۸ درجه سانتی گراد به جوش می‌آید و تقریباً در ۱۱۵- درجه ذوب می‌شود این الکل در ساخت داروهای مسکن و شربت‌های خواب آور جایگاه خصوصی دارد و به عنوان ماده‌ای زدا کننده و ضد عفونی کننده، در بیمارستان‌ها و مراکزهای بهداشتی، نیز استفاده می‌شود، همچنین در آزمایشگاه‌های پزشکی و اندام شناسی «آناتومی» جهت نگهداری اعضای بدن، کاربرد گسترده‌ای دارد اتانول و بسیاری از الکل‌های دیگر با اثرهای سمی بالقوه، در صنایع شیمیایی نیز به کار می‌روند و مصارف صنعتی آن نیز زیاد است. بله! الکل صنعتی نیز همان الکل اتیلیک است با این فرق که برای کارهای صنعتی، در حدود ۵٪ الکل متیلیک و ۵٪ هم ماده ای شیمیایی بدبو، مانند متانل و یک ماده رنگی بنفش، مانند پیریدین، به الکل اتیلیک می‌افزایند، تا قابل آشامیدن نباشد و به آسانی از الکل طبی، شناخته شود این الکل را الکل صنعتی یا الکل تقلیلی می‌نامند افزودنیهای متیلیک، متانول و پیریدین، بسیار سمی هستند و با یک تقطیر ساده، نمی‌توان آن‌ها را از الکل اتیلیک جدا کرد پس الکل صنعتی، همان الکل اتیلیک است که به علت ناخالصی‌ها و مواد سمی موجود در آن، به هیچ وجه قابل شرب نیست. نوشیدن اتانول در دراز مدت سبب وابستگی می‌شود اعتیاد پیدا کردن بدن به آثار سمی الکل فرایند پیچیده‌ای است که در اثر دگرگونی‌های کمتر شناخته شده‌ای در سیستم اعصاب به وجود می‌آید مصرف حاد الکل بر روی سلسله اعصاب مرکزی اثر فراوان می‌گذارد. این الکل می‌تواند در ابتدای مصرف به جهت حالت رخوه و مست کردن فرد، موجب آرامش مصنوعی و موقت فرد شده و نگرانی و دلهره را به ظاهر برطرف کند ولی بعداً سبب آشفتگی در سخن گفتن،

آشفتگی در دآوری، رفتارهای غیر ارادی، به دیگر سخن... می انجامد. اتانول، روی شمار زیادی از فرایندهای مولکولی، اثر می‌گذارد، اما در حال حاضر صاحب نظران معتقدند که دو قسمت اصلی اثر الکل در بدن انسان، عبارتند از: غشاهای سلولی و آنزیم‌های موجود در مغز، همچنین تضعیف قابل توجه عضله قلب در اثر مصرف مقادیر متوسط الکل نیز دیده شده است. افزون بر آن، اتانول گشاد کننده عروق است. و سبب شل شدن رحم می‌شود و تزریق وریدی آن در گذشته، برای جلوگیری از زایمان پیش رس، مورد استفاده بوده است. الکل صنعتی: این الکل، همان گونه که بیان شد، از نظر ساختمان مولکولی و ماهیت شیمیایی، هیچ فرقی با الکل طبی «تخمیری» ندارد و هر دو، دارای فرمول یکسانی هستند؛ الا این‌که در این نوع از الکل، مواد سمی و رنگی وجود دارد که آن را غیر قابل شرب کرده است در بررسی فقهی این گونه الکل، باید گفت: به طور قطع این الکل، نمی‌تواند مصداق خمر باشد. اما باید دید آیا می‌تواند مصداق آب مایه‌های سُکرآور باشد یا خیر؟ گفته شده است به دلیل پرمایگی و غلیظی الکل موجود در آن، ماده‌ای سمی و غیر قابل شرب است و در عرف به این نوع از الکل ماده ی سُکر آور گفته نمی‌شود. با توجه به این‌که این الکل، با الکل طبی فرقی ندارد، از حکم یکسانی برخوردارند و با روشن شدن حکم الکل طبی، حکم الکل صنعتی نیز روشن خواهد شد. الکل طبی: الکل تخمیری، همان جوهر اصلی شراب است بدین صورت که شراب را حرارت می‌دهند و چون دمای جوش الکل پایین‌تر از دمای جوش آب است، زودتر بخار می‌شود و به صورت گاز در می‌آید و آن گاه بخار به دست آمده را سرد کرده و قطره قطره آب مایه می‌گیرند. بدین ترتیب، الکل از شراب جدا می‌گردد. این ماده، سُکرآوری قوی است که مصرف کم آن برای مردان عادی، که معتاد به نوشیدن خمر نیستند، پیامدهای خطرناکی را به بار می‌آورد که از آن به عنوان پیامدهای مسموم شدگی نام برده می‌شود و همانند پیامدهایی است که برای کسانی که در نوشیدن خمر، زیاده روی می‌کنند، به وجود می‌آید. زیرا، مستی عبارت است از تخدیر نسبی، یا کامل کانون‌های مهم و حساس مغزی، که ممکن است برابر شدت و ضعف مستی؛ یعنی، برابر چند و چونی ماده سُکرآور به بدن، یک یا دو، یا چند مرکز مغزی و در صورت استفاده بسیار زیاد آن، تمام مغز را تخدیر کند و نشانه‌های آن، برابر شدت و ضعف آن دارای نوسان است. الکل طبی، به سبب غلیظی و پرمایگی آن، سبب تخدیر کامل می‌گردد، همان گونه که نوشیدن زیاد نوشابه‌های الکلی و عرق، موجب مستی کامل و مرگ وی خواهد شد. از این رو، می‌توان چنین گفت: سمی بودن این ماده، بستگی به مقدار و نوشنده و حتی زمان نوشیدن دارد. بدون این‌ها، نمی‌توان ماده‌ای را سمی قلمداد کرد. افزون بر این، دلیل اصلی حرام و نجس بودن آب مایه‌های سُکرآور، همان وجود ماده اصلی اِسکار «الکل» در آن است. بررسی وجود الکل را در داروها و استعمالات: الکل در صنعت داروسازی کاربرد فراوان دارد. گرچه برابر دستورالعمل وزارت بهداشت و درمان، در سال‌های اخیر، متانول یا الکل‌های نوع دوم و سوم و یا گلیسیرین، جایگزین اتانول شده است و در بیش‌تر شربت‌های دارویی، به جای استفاده از اتانول، از حل‌کننده‌های جانشین استفاده می‌شود، اما هنوز در شربت‌های الکزیر مثل الکزیر فنوباریتال و استامینوفن، الکل استفاده می‌شود و در تهیه روکش قرص‌ها و کپسول‌ها نیز از الکل استفاده می‌شود. اکنون بحث این است: آیا این داروها پاک هستند یا نجس و یا حرام هستند و یا حلال؟ فتاوی فقیهان عصر حاضر: ۱. برخی از فقها پاکی آب مایه سُکرآور را پذیرفته‌اند، همانند آقای سیستانی و... این دسته در حکم به پاکی این گونه آب مایه‌ها، مشکلی نداشته و بدون دغدغه و کاوش در موضوع الکل، حکم به پاکی گوناگون الکل‌ها می‌دهند. ۲. برخی دیگر از فقها آب مایه‌های سُکرآور و روان را به فتوا و یا احتیاط نجس می‌دانند. سؤال: استفاده از الکل سفید «اتانول» در امور پزشکی و درمان توسط پزشک یا تیم پزشکی برای ضد عفونی کردن دست و لوازم پزشکی،

مثل دماسنج و غیر آن، جایز است یا خیر؟ آیا نماز خواندن با لباسی که یک یا چند قطره از این الکل بر آن ریخته شده است، جایز است؟ مرحوم امام خمینی ره: اگر از الکلی باشد که در اصل مایع نیست، هر چند مست‌کننده هم باشد، پاک است و نماز نیز با آن صحیح است. رهبری: اگر از الکل مایع بالاصاله و بر حسب تشخیص اهل فن مست‌کننده باشد، بنابر احتیاط نجس است و نماز با بدن یا لباسی که با آن برخورد کرده، موقوف بر تطهیر است و در غیر اینصورت، محکوم به طهارت است. آیت‌الله سیستانی: الکل، چه صنعتی و چه طبی، به تمام اقسامش، پاک است؛ مگر آنکه معلوم باشد که آن الکل از تبخیر و تقطیر شراب حاصل شده است که در این صورت، نجس است آیت الله مکارم: تمام الکلهایی که درجه غلظت آن بالاست و به خاطر غلظت آن قابل شرب نیست، پاک است. و فرقی میان الکل طبی و صنعتی از این نظر نیست؛ اما الکلهایی که درجه غلظت آن در حدی است که قابل شرب است و مسکر است از نظر طهارت اشکال دارد. حکم خوردن داروهای دارای الکل. سؤال: در ترکیب دارو خوراکی تئوفیلین یا تنوکال جی نوشته شده است: حاوی ۱۵ درصد حجمی اتانول، و تا جایی که مطلع هستیم اتانول همان الکل است. آیا خوردن آن ایراد دارد؟ رهبری: پاک و حلال است، مگر این که مکلف شخصا یقین حاصل کند که آنها با الکل مست‌کننده ای مخلوط اند که در اصل مایع است و در صورتی هم که یقین به حرمت و نجاست آن باشد، اگر مصرف دارو ضرورت داشته باشد، به مقدار ضرورت منعی ندارد. آیت الله سیستانی: خوردنش جایز نیست، ولی می‌توانید آن را با آب رقیق کنید به حدی که نسبت الکل آن ناچیز شود مثلاً به «۲٪» یا کمتر برسد که در این صورت خوردنش مانعی ندارد. آیت الله مکارم: تمام الکلهایی که درجه غلظت آن بالاست و به خاطر غلظت آن قابل شرب نیست، هر چند مواد سمی در آن نباشد پاک است. و فرقی میان الکل طبی و صنعتی از این نظر نیست، اما الکلهایی که درجه غلظت آن در حدی است که قابل شرب است از نظر طهارت اشکال دارد.